

HHS

1. 10 oktober is het definitieve besluit gevallen in de synode van de Christelijk Gereformeerde Kerken om niet verder te gaan met het project van de GTU. Omdat we ongelukkig waren met enkele uitdrukkingen in het RD-verslag die geen recht deden aan de plaats van het HHS, hebben we een ingezonden stuk in het RD geplaatst:
'We hebben de afgelopen dagen meegeleefd met de besluiten die op de synode van de Christelijk Gereformeerde Kerken genomen zijn ten aanzien van de Gereformeerde Theologische Universiteit. Wij kunnen ons de verlegenheid van deze synode goed voorstellen en we hebben geen behoefte zout in de wonden te strooien. Er staan in het verslag echter enkele dingen die ons bevreemden en die een verkeerde indruk kunnen wekken, namelijk dat het Hersteld Hervormd Seminarium heeft 'afgehaakt' en dat het 'op geen enkele manier deel wil nemen' in de GTU. Daarom voor het goede verstaan het volgende:
Het HHS heeft van meet af aangegeven dat we onze plaats aan de Vrije Universiteit hebben en dat we geen reden hebben om die samenwerking op te zeggen. Het HHS is dus niet 'afgehaakt', omdat het nooit als partner is 'aangehaakt'.
Het HHS is wel waarnemer geworden, omdat wij elkaar als theologische instituten op verschillende manieren tegenkomen en samenwerken. Ook hebben wij altijd de mogelijkheid opengehouden om in onderzoek en onderwijs in de toekomst meer samen te werken.
In de hoedanigheid van het waarnemerschap is er in mei 2015 een gesprek geweest met prof. Van Dijk om actief te participeren in een commissie die tot de formulering van een pre-ambule over het Schriftgezag zou komen. Daarvoor is ook een ontwerp aangeleverd. Toen we daar lange tijd niets meer over hoorden, vernamen we op onze vraag daarnaar dat deze commissie zonder het HHS was georganiseerd. Wij kunnen daar prima mee leven, maar er kan niet worden gesteld dat het HHS 'op geen enkele manier deel wil nemen' aan de GTU.
De uiteindelijk gepubliceerde versie van de pre-ambule heeft bij ons wel de inhoudelijke vraag opgeroepen of neo-gereformeerde theologie zich laat integreren in klassiek gereformeerde theologie. De aanvaarding van de vrouw in het ambt in de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt zien we als een uiting van nieuw-gereformeerde hermeneutiek waar we 'neen' tegen zeggen.'
2. Aan de faculteit is er gediscussieerd over het **profiel** van de faculteit die uiteindelijk moest uitmonden in de keuze voor de naam van de faculteit. Ook aan de seminaries is om een advies gevraagd waarbij ons een drietal keuzen werd voorgelegd: 1) theologie en religie, 2) religie en theologie, 3) religie. Wij hebben het volgende geschreven: Geachte leden van het FB, Hartelijk dank voor de duidelijke brief over de naamgeving van de faculteit. Vanuit het Hersteld Hervormd Seminarium hebben we met aandacht en

betrokkenheid aan deze discussie deelgenomen en geven dan ook graag feedback. Wij bepleiten optie 1 en zouden moeilijk kunnen leven met optie 3. We hechten zeer aan behoud van het woord Theologie in de naam van de faculteit, en dan het liefst ook in die volgorde: Theologie en Religie(wetenschappen). We hebben daarvoor de volgende overwegingen:

- De naam van de faculteit representeert het wezen ervan, zodat de naamgeving geen neutrale kwestie is;
- Het liefst zouden we de naam onveranderd laten en alleen spreken over theologie
- Als theologie uit de naam zou verdwijnen, zou dat het signaal afgeven dat de transcendentie-factor verdwijnt en verbleekt. Dat zou zeer onverstandig zijn!
- Theologie is een eeuwenoude wetenschap en daar komt de universiteit ook vandaan. Tegelijk is met de aanvulling van religiewetenschappen duidelijk dat er breder gekeken wordt. Maar het blijven verschillende disciplines: theologie als wetenschappelijke doordenking van en reflectie op de praktijken van 'convictional communities' en religiewetenschappen als het bestuderen van het verschijnsel religie in brede zin (zoals ook gesproken wordt over enerzijds 'lived theology' en anderzijds over 'lived religion').
- Theologie heeft (dus) haar eigen bestaansrecht en dient deze te behouden, waarmee ook de uniciteit van de VU met haar diversiteit, inclusief de ambtsopleidingen, recht wordt gedaan.
- De combinatie van beide vertegenwoordigt juist de unieke kant van de VU. We zien het schrappen van het woord Theologie dan ook als een breuk met de geschiedenis van de universiteit en de faculteit;
- Het bestaansrecht van onze faculteit hangt ten diepste af van de theologische dimensie, terugdenkend aan de discussie van enkele jaren geleden over de zelfstandigheid van onze faculteit. Frank van der Duijn Schouten heeft destijds een zeer wezenlijk artikel geschreven waarin hij het eigen recht van de theologie bepleitte als argument voor de zelfstandigheid van de faculteit;
- Het is ook de kracht van onze faculteit dat de diverse accenten die gezet worden met theologie en religiewetenschappen naast elkaar bestaan. Daarmee doe je recht aan wat je beoefent met elkaar;
- We zien zeer zeker het belang van religiewetenschappen, maar tegelijkertijd is er het grote belang dat de verschillende religies en stromingen ook zichzelf kritisch blijven bevragen en mengen in het brede academisch debat; daarvoor heb je de term theologie nodig;
- Inventarisatie van ons internationale netwerk toont aan dat vrijwel alle seminaries en gelieerde universiteiten de term theologie gebruiken, deze is internationaal en interdenominatieel herkenbaar. Wij willen graag als seminarium en als faculteit in verbinding blijven staan met deze andere (internationale) theologische

faculteiten en netwerken die het woord theologie gebruiken; omwille van onze internationale uitstraling hechten wij aan het begrip Theologie;

- Wij hebben in omgang met internationale partners opgemerkt dat men met enige argwaan naar de ontwikkelingen aan onze faculteit kijkt, juist met het oog op het verbleken van de theologische component. Het zou niet wijs zijn om deze argwaan te voeden;
- In de internationale wereld staat onze universiteit en faculteit nog steeds bekend als het werk van Kuyper en Bavinck. Het verdwijnen van de theologische dimensie zou buitengewoon vervreemd werken;
- wanneer in de benaming alleen het containerbegrip religie overblijft, ervaren wij dat als een reductie van het ambachtelijke aspect van de faculteit; het begrip Theologie geeft daar juist kleur en inhoud aan;
- bij een deel van onze achterban is religie zelfs een beladen term, die verbonden wordt met overgeorganiseerd geloof zonder inhoud. "Geen religie, maar relatie" is een bekend adagium. Toevoeging van theologie geeft aan dat het ook om een academische bestudering gaat van hetgeen onder kerkleden als wezenlijk wordt ervaren;
- wij zijn verbonden aan de faculteit om voor ons werkveld (kerken en geloofsgemeenschappen) professionele theologen op te leiden; wij zouden ons door een faculteit met alleen de naam Religie niet vertegenwoordigd weten

We wensen u veel wijsheid in de overwegingen rondom de naam. Met hartelijke groet, mede namens onze staf en de commissie opleiding en vorming, Wim van Vlastuin, rector Hersteld Hervormd Seminarium.

Goed om te weten dat er 14 december een stafmiddag is belegd waarin is toegelicht dat het FB heeft gekozen voor de naam 'religie en theologie'. We zijn daar niet blij mee, zoals we die middag ook hebben laten weten.

3. Het afgelopen jaar zijn er diverse bijeenkomsten en vergaderingen geweest rondom de **lumpsum** regeling ter (gedeeltelijke) bekostiging van de verschillende seminaria. Er is een seminariaraad opgericht waarvan Teun van der Leer secretaris is en ondergetekende voorzitter. Deze maand zal er tussen het FB en COV een nieuwe ontmoeting zijn over het concrete contract. Dit gaat in een goede harmonie en op een constructieve wijze.
4. De **Hersteld Hervormde Vrouwenbond** voert dit jaar actie voor het seminarium. We zijn onze vrouwen erg dankbaar voor dit besluit en we zien ernaar uit dat deze actie een blijvende verbondenheid tussen de gemeenten en het seminarie bestendigt en verdiept. Overigens heb ik begrepen dat er ook studenten zijn gevraagd om hier en daar bij een plaatselijke vrouwenvereniging voorlichting te geven. Misschien een idee voor anderen?
5. We kunnen terugzien op een mooie **winterconferentie** vorige week donderdag en vrijdag waar drie De Vriezen op een waardige, indringende, Bijbelse, apologetische en pastorale wijze de thematiek van schepping of evolutie aan de orde stelden. Collega Den Ouden sprak van de liefde van Christus en collega Gielen liet ons delen in zijn persoonlijke

levensverhaal waarin de Heere beslag op hem legde om het evangelie te verkondigen. Naast de inhoudelijke opscherping was het goed om met elkaar samen te zijn en het nodige met elkaar te delen, niet in het minst het heengaan van Dirk-Jan Honing.

STUDENTENRAAD

De samenstelling van de SR is op het moment als volgt:

- Jaar 1: Evert-Jan van Ettekoven;
- Jaar 2: Henk Ottema (voorzitter);
- Jaar 3: Alexander den Hartog;
- Jaar 4: Eelco Verhelst;
- Jaar 4/5: Eimert Haakmeester;
- Jaar 6: Thomas Bakker (secretaris).

We willen jullie ertoe oproepen gebruik te maken van de Studentenraad. Heb je vragen over de studie, voorstellen tot verbetering van de opleiding – laat het ons weten. Dat kan via de vertegenwoordiger van je jaargroep. Het kan ook per mail, via het emailadres van de SR: studentenraadhhs@gmail.com.

In Memoriam

Op de avond van de begrafenis schrijf ik over het heengaan van **Dirk-Jan Honing** (De Maten 34, 1261 SB Blaricum) op 3 januari jl. Hoe onwerkelijk om samen met een collega en studenten de kist uit de lijkauto op te nemen en binnen de Oude Kerk van Huizen te dragen onder het spelen van de melodieën die Dirk-Jan zo kostbaar waren, in dit geval het werk van Bach.

We waren er samen als een grote familie. Hoe aangrijpend om zijn vrouw Janneke te zien met de beide kinderen, Constantijn en Kathelijne. We waren als familie, studenten, docenten van het HHS, Joke van Saane en Arie Zwiép als vertegenwoordigers van de Vrije Universiteit, samen in onze verlegenheid. Op zo'n moment ervaar je dat we als seminarie en faculteit geen zakelijk instituut zijn, maar dat we ook een gemeenschap vormen.

Onze eerste psalm bracht de ervaring van Dirk-Jan onder woorden. Wat heeft hij geworsteld met de grote vragen van het leven. Wellicht was zijn rationele inslag daarin ook een belangrijke factor. Ik zie hem nog zitten in het laatste college apologetiek waar hij intens bezig was om de grote mysteries van het christelijke geloof te duiden. Ik herinner mij ook nog zo goed dat hij mij opbelde toen de tumor in zijn hoofd was teruggekeerd. Hoe kon het dat hij een carrière als musicus verloochende om de roepstem van de Heere in Zijn dienst te volgen als hij nooit vanaf een kansel het Woord van God zou bedienen? Hij kon het maar niet klein krijgen. Vergiste hij zich of vergiste de Heere Zich? De aanvechtingen gingen diep, maar de uitkomst was heerlijk. We zongen ervan: 'De HEER' wild' op mijn kermen/Zich over mij ontfermen/Hij heeft mijn stem verhoord/De HEER' zal op mijn smeken/Geen hulp mij doen ontbreken/Hij houdt getrouw Zijn Woord (Ps. 6:9).

Ouderling Korver uit Huizen mailde op 18 oktober: 'Vanavond heb ik bij Dirk-Jan geweest. De afspraak was dat ik maar een half uurtje zou gaan, maar het is ruim anderhalf uur geworden. Dirk-Jan zag erg naar mijn komst uit om vele zaken met mij te delen en door te spreken. Het

grootste wonder is, dat Dirk-Jan in geloofsvertrouwen alles mag overgeven. Hij mag weten geborgen te zijn in Christus. Hij verlangt ernaar om verlost te worden en eeuwig bij Hem te mogen zijn. Het was voor beiden een rijke gezegende ontmoeting. Ben vol verwondering naar huis gegaan, om te mogen beleven dat we een Levende Heere hebben.'

De afgelopen maanden is hij verschillende keren opgenomen in het ziekenhuis. Hij moest een keer met spoed worden opgenomen in het UMC waar hij werd geopereerd en waar een drain in zijn hoofd is gezet om het hersenvocht af te kunnen voeren. De wond was opengegaan, er was een ontsteking en koorts bij gekomen en wellicht hersenvliesontsteking.

We herinneren ons de laatste mail die Dirk-Jan zelf stuurde: 'Lieve familie en vrienden, Graag wil u laten weten dat ik van de artsen heb gehoord dat ik uitbehandeld ben. Daarom ben ik nu thuis na ontslag uit het ziekenhuis. Het doet mij goed om met Janneke en de kinderen veel samen te zijn. Het spijt me dat ik bezoek daarom moet beperken, hoezeer ik het ook waardeer. In ieder geval ben ik u dankbaar voor het meelevende. Het ligt nu in de lijn van de verwachting dat ik binnen enkele weken of maanden zal sterven. Hoe lang weet alleen God. Aan Hem kan ik mij geheel toevertrouwen, want ik ben niet het eigendom van mijzelf, maar van Jezus Christus. De Heer wild' op mijn kermen/Zich over mij ontfermen./Hij heeft mijn stem verhoord,/De Heer zal, op mijn smeken,/Geen hulp mij doen ontbreken;/Hij houdt getrouw Zijn woord (Psalm 6:9 (berijmd)).

Gaandeweg de dienst werd het duidelijk dat deze oude kerk al een preek op zichzelf was, omdat het de kerk is waar Dirk-Jan als jongen op de galerij en waar het Woord hem te machtig is geworden. De vriend die in dezelfde tijd naast hem op de galerij zat, werd ook door het Woord gegrepen en hij leidde nu de rouwdienst, ds. Van Slightenhorst. Ze zijn door de jaren heen aan elkaar verbonden gebleven en Rinus heeft ook het ziekbed van Dirk-Jan intens meebeleefd.

Hij las Psalm 4, zoals Dirk-Jan met hem had besproken en hij mediteerde over het 7^e vers. Als we ergens de realiteit van Gods genade proeven, is het wel in deze psalm. Davids beste vrienden zien geen hulp of uitkomst en zeggen in de vervolging (van Absalom?) tegen hem: Wie zal ons het goede doen zien? Het is geen intellectuele vraag, maar de vertwijfeling van het hart. Het zijn woorden die ons zo diep aanvreten en vertwijfelen. Nu is er geen heil meer voor mij.

Terwijl de omstandigheden geen licht aanwijzen, bidt David om licht. Dat moet hij vanuit het Woord hebben verstaan, omdat het Woord ons openbaart dat God het licht uit de duisternis laat schijnen, een scheppingsgeheim. Het gaat David om het licht van Gods vriendelijke gezicht, de vriendelijke ogen die bij Hem van eeuwigheid zijn. Wonderlijk, dat hij niet bidt om verandering van de omstandigheden, maar genoeg heeft aan de levende God. Uiteindelijk is onze Heere Jezus het gezicht van God, Hij openbaart God, Hij is het licht van de wereld. Al wordt David vervolgd, al geschiedt hem onrecht, hij heeft ook verzoening en vergeving nodig.

Zo komt het goede tot de diepste inhoud. Het hoogste goed is niet een lang leven, zelfs geen leven als dienaar van het Woord, nog minder rijkdom en welvaart, maar God in de gekruisigde Christus. Hij is het heil dat nooit vergaat. Aan Hem hebben we genoeg, zonder ooit genoeg te krijgen van Hem. Beter dan dit tijdelijke leven is Zijn goedertierenheid.

En dan te bedenken dat Dirk-Jan in dit hoogste goed mag delen en alle tranen van zijn ogen zijn afgewist. Zijn blijdschap stijgt nu tot de hoogste climax, door het licht dat van Zijn aangezicht straalt. Al kan hij God dan niet dienen in de ambtelijke verkondiging, hij mag het nu doen in de hemelse liturgie waarin niet gepreekt wordt, maar waarin de muziek overblijft om de diepste affectie tot God uit te dragen.

De hemelse muziek die Dirk-Jan in zijn aardse leven oefende, mochten we met elkaar delen. De voorspelen van Ps. 62 en Ps. 4 waren door Dirk-Jan gecomponeerd. Deze mededeling op de liturgie doet je heel anders naar het voorspel op deze psalmen luisteren.

Zo vertrokken we naar de begraafplaats in Blaricum. Aangrijpend om de kist in de grond te zien zakken. Op zo'n moment voel je dat de dood niet bij het leven hoort. Te midden van de vredige stilte van het kerkhof en het fluiten van een enkele vogel, was er de rauwe realiteit van de laatste vijand. Collega Oorschot vertelde bij het open graf iets van zijn omgang met Dirk-Jan. Treffend vatte hij het samen: Wij begrijpen God niet, maar Hij begrijpt ons wel. Collega Van Slightenhorst liet ons weten dat de studie theologie niet tevergeefs was geweest, omdat Dirk-Jan zo was ondergedompeld in het Woord. Hij beled met de sobere woorden van het apostolicum de rijkdom van het christelijk geloof. Als de knapste dokters uitgepraat zijn, klinkt boven het open graf: Ik geloof de opstanding van het lichaam... En zoals Nicea erbij zegt: En het leven van de toekomstige eeuw. O vreselijke dood, waar is dan uw prikkel?! In Christus de dood gedood, leven in Hem zelfs als we sterven, met de zekere verwachting van de zalige opstanding. Zo is de enige troost juist in het aangezicht van de dood levend en realistisch. Dat zongen we dan ook: Zijn Naam moet eeuwig eer ontvangen.

VERBUM DOMINI MANET IN AETERNUM (6)

We stonden reeds driemaal stil bij de huidige stand van zaken ten aanzien van de leer van de Schrift. Het komt mij voor dat de volgende aandachtspunten vandaag relevant zijn (de dikgedrukte titel is voor dit nummer van de nieuwsbrief).

1. *viva vox*
2. *De plaats in dogmatiek*
3. *heilswoord en heilsdaad*
4. *viva vox of dode letter*
5. *organische inspiratie*
6. ***inerrancy***
7. *hermeneutiek*
8. *slot*

Als de Schrift vooral de zelfopenbaring van de drie-enige God is, en als de kern van de Schrift wordt bepaald door het heilshandelen van Vader, Zoon en Heilige Geest, hoe moeten we dan aankijken tegen de tekst van de Bijbel? Is de Bijbel een feilbaar menselijk getuigenis van Gods

openbaring? Werden de Bijbelschrijvers geïnspireerd, maar voltrok deze inspiratie zich op zo'n organische wijze dat ze te vergelijken is met de heiliging, zodat ook Bijbelschrijvers tal van fouten kunnen maken? Of is de Heilige Geest zo auteur van de Schrift dat het menselijke werd uitgeschakeld? Heeft de Geest Zich geacommodeerd aan eindige en feilbare mensen, zodat we onzeker zijn over de Bijbeltekst?

We zouden geneigd kunnen zijn op deze vragen positief te reageren als we zien dat er soms de neiging is om de Bijbeltekst als de tekst van de Koran te lezen, woorden die we zonder context verstaan als directe tijdloze waarheden waarbij geen rekening wordt gehouden met genre, heilsgeschiedenis of beeldspraak. De Bijbel wordt dan een verzameling van tijdloze waarheden en de christelijke leer komt tot stand door deze losse waarheden op de goede manier te ordenen. Bovendien krijgt elk woord in de Schrift dan een gelijk gewicht waarbij geen onderscheid wordt gemaakt tussen een tekst over het heil in Christus of een randuitspraak over een cultureel detail. Het is terecht dat tegen deze manier van het beroep op de Schrift verzet is aangetekend. En eerlijk is eerlijk, soms kun je niet volgen waarom en hoe men zich in de christelijke en gereformeerde traditie op Bijbelteksten heeft beroepen.

Ook al laten we ons niet leiden door een reactiehouding op een modernistische manier van schriftberoep waarbij de Bijbeltekst tot een dood object wordt gereduceerd, er zijn ook tegenstrijdigheden in de tekst die de vraag oproepen wat woordelijke inspiratie betekent. In 2 Sam. 10:18 staat dat de Syriërs 700 strijdwagens in de strijd inbrachten, terwijl in 1 Kron. 19:18 over dezelfde geschiedenis gaat dat het om 7000 strijdwagens ging.

Bekend is ook het voorbeeld dat 2 Samuël 24:1 zegt dat de Heere David bewoog tot het tellen van het volk, terwijl 1 Kron. 21:1 spreekt over de satan. 2 Samuël 24:13 spreekt over zeven jaar honger, terwijl 1 Kronieken 21:12 spreekt over drie jaar honger. Volgens 2 Koningen 24:8 was Jojachin achttien jaar toen hij koning werd, terwijl 2 Kronieken 36:9 vermeldt dat hij acht jaar was. 2 Kronieken 22:2 vertelt ons dat Ahazia 42 jaar was toen hij koning werd, terwijl 2 Kon. 8:26 vermeldt dat hij 22 jaar was. We kunnen ons ook afvragen of de eerste vijf boeken wel van Mozes zijn, aangezien in Deuteronomium de dood van Mozes wordt beschreven. De tekst van Jesaja 37 en van 2 Koningen 19 is identiek. Heeft men dan gekopieerd? Betekent dit dat de Schrift wel betrouwbaar is over de schrijver ervan?

Soms gaat het om *schijnbare tegenstrijdigheden*, zoals een boek van Polyander luidt. De kanttekeningen menen dat 700 strijdwagens de kern van een groter geheel waren. Calvijn meent dat 700 realiteit was en 7000 het gevoel. Hoewel de volkstelling het werk van de duivel was, ook dit gebeuren stond wel onder controle van God. Matthew Henry meent dat we de tekst over Ahazia anders moeten lezen, namelijk 'hij was de zoon van 42 jaar'. Dan zou het om zijn moeder gaan die 42 jaar was toen hij koning was. Het is ook een algemeen aanvaard feit dat teksten in de Bijbel meerdere redacties kennen.

In dit verband zijn citaten van Calvijn te geven die relativerend zijn over de Bijbeltekst. In zijn commentaar op Hand. 7:14 merkt hij op dat we liever naar de boodschap van de Schrift moeten luisteren dat zeventig zielen zijn uitgegroeid tot een machtig volk 'dan ons angstig met een letter te bemoeilijken, door welke het getal gewijzigd is' in vijfenzeventig. Op Romeinen 2:8 merkt hij

op dat Paulus wel eens iets verward is. En op Rom. 10:9 lezen we dat Paulus een verkeerde volgorde hanteert. Zo kan hij ook zeggen dat de apostelen het niet te nauw met woorden als de zin van de Schrift maar in takt blijft (op Hebr. 10:5-6). Ook stelt hij op grond van taal en stijl vragen bij de auteurschap van de tweede Petrusbrief: 'Daar zijn nog andere gelooflijke gissingen, waaruit men kan afleiden, dat hij eerder door een ander, dan door Petrus geschreven is.' Er is daarom wel eens gesuggereerd dat bij Calvijn begin van Schriftkritiek te vinden is.

Toch doen we op deze wijze geen recht aan Calvijn, aangezien hij benadrukt dat wij zonder uitzondering moeten omhelzen alles wat ons in de Schrift wordt geleerd. Dat geldt ook voor het historische gebeuren dat Saul in één dag drieduizend soldaten heeft gemobiliseerd tegen de aanval van Nahas op Jabes in Gilead, zonder paarden. Hij merkt dan op dat de 'verachters van God plegen, om de betrouwbaarheid en het gezag van de heilige Schrift op te heffen, te zeggen dat deze dingen onmogelijk zijn.' Ten aanzien van Petrus' auteurschap merkt hij vervolgens op: 'Dit houd ik dan vast, dat, zo deze brief geloofwaardig gehouden wordt, hij van Petrus gekomen is. Niet dat hij die zelf geschreven heeft, maar dat iemand van zijn discipelen, door zijn bevel, in schrift vervat heeft wat de tijd noodzakelijk vereiste, want het is waarschijnlijk, dat hij juist op zeer hoge leeftijd gekomen was. (...) Waarlijk, aangezien in alle delen van de brief de majesteit van de Geest van Christus bespeurd wordt, ik zou geweten maken deze gans te verwerpen, hoewel ik daarin de eigen wijze van spreken van Petrus niet beken.'

In dit verband wordt het woord 'inerrancy' gebruikt. Soms wordt onder 'inerrancy' verstaan een wetenschappelijke precisie in de Bijbel. De moeilijke voorbeelden rondom deze benadering zijn bekend, zoals het opgaan van de zon, 'geheel' Judea dat naar Johannes de Doper kwam luisteren, de globale weergave van een citaat uit het Oude Testament in het Nieuwe, een afgerond getal, een andere chronologie, enz. Het gevolg is dan dat theologen deze term verwerpen en als reactie spreken over een feilbaarheid van de Schrift, omdat inspiratie op gelijk niveau met de illuminatie van een prediker wordt gezien (McGowan). McGowan stelt namelijk dat de Geest gebruik maakt van feilbare mensen, zodat er menselijk feilen in de Schrift aanwezig is.

Van Bruggen heeft ook kritiek op term inerrancy. Hij vindt de term te rationalistisch en bovendien maakt hij duidelijk dat men deze term kan claimen en onderwijl de historiciteit van Adam ontkennen. Dus het gebruik van termen zegt niet alles. Dat geldt ook voor Van Bruggen. Ook al wijst hij de term 'inerrancy' af, in zijn schriftgebruik blijkt dat hij aansluit bij mensen die tegenstrijdigheden in de Schrift als schijnbaar zien, zodat hij zich inspant om deze schijnbare tegenstrijdigheden te harmoniseren. Daarin komt Van Bruggen overeen met de houding en de werkwijze van veel Bijbelwetenschappers die wel de term 'inerrancy' gebruiken. Dit betekent verder dat Van Bruggen niet voor het karretje gespannen kan worden van een relativisering van het Schriftgezag. Hij heeft in zijn werken doorlopend duidelijk gemaakt dat hij niets moet hebben van het 'knabbelen' aan het gezag van Gods Woord. Iets dergelijks geldt ook van zijn nuancering van het 'sola scriptura'. Hij bedoelde ermee dat we de Schrift niet kunnen lezen zonder het 'tota scriptura'. We zouden eraan toe kunnen voegen dat het 'sola scriptura' evenmin kan functioneren zonder 'sola gratia' en zonder 'sola fide'.

Het meest bekende boek dat het gezag van Gods Woord onder kritiek stelt, is wellicht het populaire boek van Bart Ehrman *Misquoting Jesus* waarin hij laat zien dat tal van letterlijke passages in de Schrift niet kunnen kloppen. Ehrman benadrukt in dit verband dat alleen de originele tekst geïnspireerd kan zijn. Waarom zouden we zoveel moeite doen om in inspiratie te geloven als we deze tekst niet kunnen achterhalen, zo werpt hij dan tegen het geloof in de inspiratie van de Schrift in. Overigens heeft het onderzoek van Ehrman laten zien hoe betrouwbaar de overgeleverde tekst wel is.

De vraag blijft niettemin staan hoe betrouwbaar het Woord is ten aanzien van allerlei historische en wetenschappelijke feiten. Maken we de Schrift geen gemakkelijke prooi voor de historische kritiek als we benadrukken dat elke letter in de Schrift van Gods Geest is? Is een ‘schriftleer van boven’ een reactie op de cartesiaanse onzekerheid om een epistemologische zekerheid te zoeken, zodat het geloof in de onfeilbaarheid eigenlijk bepaald is door de agenda van de verlichting?

Om bij dit laatste te beginnen: De leer van de onfeilbaarheid van Gods Woord is niet pas ontstaan na de verlichting, maar behoorde reeds tot de vroege kerk. Ook in de Reformatie is dit herkenbaar.

Een tweede opmerking: Het geloof in de onfeilbaarheid van Gods Woord heeft men nooit simplistisch verstaan alsof er geen vragen overblijven. Kohlbrugge merkt op: ‘Met de zoogenoemde Harmonie der Evangelisten kan ik mij niet ophouden; - mijne geest weigert in dat geleerde tuig te gaan. Ik geloof dat Lucas alles te zamen heeft geschreven in dier voege als hij in zijn inleiding zegt, - maar om nu verder Mattheüs, Marcus en Johannes hunne bijzondere provinciën aan te wijzen, op de manier waarop de geleerden dat doen – is niet iets, waarmede ik mij occupeer. Wel schaam ik mij soms voor God, dat mij dit of dat niet helder is – maar aan de meeste schijnstrijdigheden stoot ik mij niet; - erg genoeg dat ik zoo dom ben, dat ik alles niet vat; - maar mij als een geleerde neer te zetten en te zeggen: zoo zit die zaak in elkander – en dat tegenover een Strauss – een Baur – een moedwillige loochenaar van hetgeen hij zijn ziel voelt, dat toch anders is – een praefecten Jood of Turk – dat is mij te heiligschennend; - een gemoedelijke twijfelaar, eene aangevochtene ziel die zou ik helpen kunnen, nadat de Heer ’t mij gaf en gegeven heeft. – Ik zie in al die boeken der Schrift eene andere strekking, ééne getuigenis dat al die harmoniemensen, wegens hun disharmonieeren met des Heeren wet, er niet in gehoord hebben.’

Bavinck heeft iets dergelijks gezegd: ‘Een christen gelooft niet, omdat alles Gods liefde ontdekt, maar ondanks alles, dat twijfel wekt. Ook in de Schrift blijft er veel, dat twijfel wekt (...) Zoo blijven er dan nog bezwaren genoeg over, ook voor wie kinderlijk aan de Schrift zich onderwerpt. Deze hoeven niet verbloemd te worden. Er zijn cruces in de Schrift, die niet weg te cijferen zijn, en die waarschijnlijk ook nooit zullen worden opgelost. Maar deze moeilijkheden, welke de Heilige Schrift zelve tegenover hare inspiratie ons biedt, zijn voor een groot gedeelte niet nieuw ontdekt in deze eeuw; zij zijn ten allen tijde opgemerkt, en desniettemin hebben Jezus en de apostelen, hebben Athanasius en Augustinus, Thomas en Bonaventura, Luther en Calvijn, hebben alle Christenen van alle kerken en door alle eeuwen de Schrift beleden en erkend als het woord van God. Wie met het geloof aan de Schrift wil wachten, totdat alle bezwaren uit den weg zijn

geruimd en alle tegenstrijdigheden zijn verzoend, komt nimmer tot het geloof (...) Wie niet eten wil, voor hij heel het proces begrijpt, waardoor de spijs tot hem komt, sterft den hongerdood.'

In derde plaats is de benadering van Frame het overwegen waard. Hij noemt het voorbeeld van een boek van 398 pagina's. Als iemand vraagt hoeveel pagina's dat boek telt, is het niet verkeerd om te zeggen dat het om vierhonderd pagina's gaat. Daarmee bedoel je een viertal honderd pagina's. Frame spreekt over een precisie die goed genoeg is voor het doel. Als een drukker naar het aantal pagina's vraagt, moet je wel 398 pagina's noemen, maar in het dagelijkse leven is 400 pagina's een goede aanduiding voor de omvang van het boek. Daarom moeten we de Schrift niet op een rationeel wetenschappelijke manier bevragen op details, maar we mogen er wel vanuit gaan dat de Schrift waarheid spreekt, al gebeurt het met gebruik van menselijke beelden en verstaanskaders.

Bavinck sluit daarop aan: 'Toch is het waar, dat de geschiedbeschrijving van de Heilige Schrift een eigen karakter draagt. Het is er haar niet om te doen, dat wij precies alles zouden weten, wat er in de verleden tijden met het menselijk geslacht en met Israël gebeurd is, maar zij verhaalt ons de geschiedenis van Gods openbaring, vermeldt alleen, wat daarmede samenhangt, en bedoelt met haar historie, ons God te doen kennen in zijn zoeken van en in zijn komen tot de menscheid. De gewijde geschiedenis is eene historia religiosa (...) Zij geeft ons in het bepalen van plaats en tijd, in de orde der gebeurtenissen, in de groepeeringsomstandigheden volstrekt niet die nauwkeurigheid, welke wij dikwerf wenschen zouden (...) De theopneustie heeft, gelijk vroeger is opgemerkt, alle genre van litteratuur aan haar doel dienstbaar gemaakt; ze nam proza en poëzie, historie en profetie, gelijkenis en fabel in zich op. Het spreekt vanzelf, dat in al deze Schriftgedeelten de waarheid telkens een ander karakter draagt (...) Of de rijke man en de arme Lazarus gefingeerde dan wel historische personen zijn, is eene open vraag. En evenzoo kan er verschil van meening over bestaan, of wij en in hoever wij bij Job, Prediker, Hooglied aan historie of historische inkleeding te denken hebben.'

Deze opmerkingen leren ons dat het onverstandig is om op een historisch-kritische wijze de waarheid achter een tekst te zoeken. We vinden de boodschap niet als we allerlei teksten als latere invoegingen verklaren. We hebben de tekst te nemen zoals deze zich aan ons aandient om de (historische) boodschap op het spoor te komen.

Nu is er ook een tendens om 'inerrancy' alleen toe te passen op de relatie van God en mens en het heil van God voor de mens, de soteriologie. Dan wordt het spreken over Gods onfeilbaar Woord betrokken op het betrouwbare woord van een persoonlijk God in relatie met ons, zonder de andere gegevens in de Schrift betrouwbaar te noemen. Omdat de Schrift ten diepste de Zelfopenbaring van de drie-enige God tot zaligheid is, moet de Schrift ook met het oog hierop worden gelezen en bestudeerd, zodat enerzijds een theologie zonder soteriologische structuur hiermee onder kritiek wordt gesteld en we ons er anderzijds van bewust moeten zijn dat de Schrift geen geschiedenisboek is.

Op deze manier kun je tal van problemen omzeilen, bijvoorbeeld of Adam en de zondeval historisch zijn. Of de vraag of een oud oosters boek iets kan zeggen over de oorsprong van het heelal waarvan wetenschap erkent hoe geheimzinnig het is. Bovendien hebben gelovigen in de

geschiedenis vaker uitspraken over de natuurkunde gedaan waarmee ze zich hebben vergist. Hierbij valt te denken aan het wereldbeeld waarbij de zon om de aarde draaide en de kerkelijke veroordeling van Galileï.

Toch is het de vraag of we het gezag van de Schrift zo moeten inperken. Het is niet de weg van de kerk geweest. Toen men in de vroege kerk over de schepping sprak, was dat niet alleen tegenover de gedachte van Marcion, maar ook tegenover de idee van eeuwige materie. In dat kader heeft men nadrukkelijk gesproken over de schepping uit niets. Daar kwam men alleen maar toe vanuit de Schrift en door het geloof (Hebr. 11:3). Het geloof in de schepping is dan ook niet gemeenschappelijk met de wereld buiten het christelijk geloof.

In die zin hoeft het ons niet te verwonderen dat het geloof in de schepping is aangevochten. Wij zijn aards en we kunnen niet voorbij het zichtbare denken. We kunnen ons ook alleen maar oorzaken voorstellen die binnen het kader van onze waarneembare werkelijkheid vallen. Uit niets kan immers niets komen. Daarom vraagt het geloof in de schepping een verloochening van onze menselijke denkkaders.

Het is begrijpelijk en goed dat christenen zoeken naar een verbinding tussen wetenschap en geloof in het besef dat God middellijk via de natuurwetten werkt. Dat roept de vraag op of God niet via een evolutieproces deze kosmos geschapen kan hebben. Deze gedachte dringt zich nog meer op als we op micro-schaal ontwikkelingen binnen soorten waarnemen.

De collega's Van den Brink en Van der Kooi zijn in hun christelijke dogmatiek deze weg gegaan. Ze aanvaarden het evolutiemodel en tegelijk willen ze vasthouden aan het spreken over de schepping. Ze zien de vragen rondom de historiciteit van Adam en de zondeval eerlijk onder ogen. De oplossing is dan dat Adam beeldspraak is voor een groep primitieve mensachtigen die het aanbod van God kreeg om in relatie met Hem te leven. Zij hebben dat verworpen en dat is dan de zondeval. Op deze manier wordt het evolutiemodel een interpretatiekader om de Schrift te duiden in plaats van omgekeerd. Als de historische Adam vervaagt, is het ook de vraag wat de consequenties voor de grondlijnen van de Schrift zijn, met name voor de leer van de laatste Adam en de verzoening in Hem.

Dat we maximaal zoeken naar een integratie van eerste en tweede oorzaken is legitiem. We leven niet een spookhuis waarin God onmiddellijke ingrepen doet. We kunnen de wetenschap niet simplistisch het zwijgen opleggen en we moeten ermee rekenen dat we iets verkeerd interpreteren.

Er is echter een ander gevaar dat we onszelf laten opsluiten in een immanent gesloten wereldbeeld. Dat gebeurde met de veroordeling van Galileï en Copernicus. De kerk van de Middeleeuwen had zich zo vereenzelvigd met het systeem van Aristoteles dat een heliocentrisch wereldbeeld was uitgesloten. Het leert ons kritisch te staan naar gesloten wereldbeelden die de wetenschap ons aanreikt.

Het is juist de heilsgeschiedenis die ons laat zien dat een gesloten wereldbeeld niet voldoet. De opstanding van Christus bepaalt ons erbij dat de daden van de drie-enige God niet af te leiden zijn uit omstandigheden of via natuurwetten beschreven kunnen worden. Vanuit het heilsfeit van de opstanding van Christus is het niet vreemd om te geloven in daden van God die ons begrip te

boven gaan. Dit geldt van schepping en herschepping, incarnatie en inspiratie, bekering en geloof. Daarom geloven we dat Gods spreken niet moet worden uitgelegd door menselijke begripskaders, maar dat we ook ten aanzien van het scheppingsgeloof het Woord voor zichzelf moeten en kunnen laten spreken.

Zo bepaalt het geloof in de Schepper ons bij het onderscheid tussen Schepper en schepsel als fundamentele notie van het christelijke geloof. We leren Hem niet kennen door het menselijke talloze keren uit te vergroten, maar doordat Hij Zich aan ons als Schepper openbaart. Dat stelt ons simplistische spreken over de schepping onder kritiek en het maakt ons nederig en klein: ‘Waar was u toen Ik de aarde grondde?’ (Job 38:4).

Bovendien ontvangen we vanuit Gods Zelfopenbaring het rechte zicht op de schepping en haar structuren. Dit brengt met zich mee dat we het historische karakter van Gods openbaring aanvaarden, zodat de onomkeerbare volgorde van schepping-zondeval-verlossing beslissend is voor het christelijke wereldbeeld. We dienen daarom geen tweedeling te maken tussen de waarheid aangaande de zaligheid en andere waarheden. De waarheid van de Schrift betreft niet alleen de zaligheid, maar ook de (heils)geschiedenis, uiteraard met de kwalificatie dat de Schrift geen wetenschappelijke taal biedt of door een modern-westerse leesbril gelezen kan worden.

We kunnen dan ook niet stellen dat de Schrift fictie en feit niet zou onderscheiden. In oudheid was er niet de vrijheid om vertellingen aan te passen. Fictie en historie werden onderscheiden. Het mag onze aandacht niet ontgaan dat de Schrift zich kenmerkt door een grote historische interesse. In tegenstelling tot de geschriften van de oude Grieken, de Chinezen of de islam, kenmerkt het christelijke geloof zich door een historische dimensie en een heils-historische openbaring van Gods heil. In de huidige bijbelwetenschap wordt dat ook onderkend. Het werk van N.T. Wright, Martin Hengel, V. Philip Long en Hurtado is hier van belang. Wright heeft op indrukwekkende manier gepleit voor historiciteit van opstanding. Martin Hengel geeft ons verfrissende perspectieven op de historische wereld van de NT. Hurtado heeft op een overtuigende manier laten zien dat de aanbedding van Jezus als God tot de eerste vormen van het christelijk geloof behoorde. Naar mijn besef krijgen deze theologen en historici niet altijd de aandacht die ze verdienen.

Een expliciet voorbeeld is Lukas. Hij vertelt dat hij alles heel nauwkeurig heeft onderzocht. Ik stel me voor dat hij een interview heeft gehad met Maria, de moeder van Jezus, en anderen, en dat hij zo tot het schrijven van het evangelie is gekomen. Het komt mij voor dat dit niet op zichzelf staat, maar een voorbeeld is hoe andere Bijbelschrijvers hun geschiedenissen hebben geschreven.

Ongetwijfeld hebben de Bijbelschrijvers gebruik gemaakt van bronnen. Hun omgang met deze bronnen is heel zorgvuldig. Als de dood van Goliath met 2 namen is verbonden, is dat juist teken van respect voor historische bronnen. Als er in het NT sprake is van 2 tempelreinigingen is er geen reden om ervan uit te gaan dat hier tegenstrijdigheden zijn. Johannes kon de andere evangeliën bekend veronderstellen. Hij geeft aanvullende informatie die hij onder de leiding van de Geest nodig acht om een bepaald licht op Christus te werpen. Zo is het ook verklaarbaar dat de beschrijving van deze tempelreiniging anders is dan in de synoptici.

Het Nieuwe Testament is vol van historische details over personen, plaatsnamen, situaties, namen van talen, namen van goden, enz. In de tweede helft van Handelingen lezen we wel 84 details, in Johannes 59 details die je alleen als ooggetuige kunt weten. In het Nieuwe Testament komen wel 30 historische personen voor: Pilatus, Kajafas, Festus, Felix, Agrippa, Herodessen, enz. Talloze tegenstanders van Jezus leefden ook nog. De evangeliën zijn te vroeg geschreven om fictie te kunnen zijn.

Jezus en de apostelen staan nooit kritisch ten opzichte van het Oude Testament. Zonder enige reserve worden historische details geaccepteerd, zoals de geschiedenis van David en de toonbroden (Matth. 12:3-4), Jona in de buik van de walvis (Matth. 12:40), de vrouw van Lot die een zoutpilaar werd (Luk. 17:32), de slang die Eva heeft verleid (2 Kor. 11:3) en de ezel die sprak (2 Petr. 2:16). Tot in de kleinste bijzonderheden wordt de vervulling opgemerkt (Matth. 21:16; Luk. 4:21, 22:37; Joh. 15:25, 17:12, 19:28). Zelfs een enkel woord, een tittel of jota wordt gedekt door het Oude Testament (Matth. 5:17; Luk. 16:17).

Bavinck onderscheidt tussen taal van ervaring en geschiedbeschrijving: ‘Want als profeten en apostelen op het gebied der natuur spreken van het opgaan der zon, het naderen van het land enz., dan kunnen zij geen verkeerde voorstelling bij ons wekken, wijl zij handelen over verschijnselen, die wij nog dagelijks gadeslaan en waarover wij op dezelfde wijze als zij ons uitdrukken. Maar als zij op historische terrein secundum apparentiam schrijven, dat wil in dit geval toch zeker zeggen, niet naar hetgeen objectief gebeurd is maar naar hetgeen subjectief in hun tijd door velen geloofd werd, dan geven zij ons daarmede eene valsche voorstelling en worden zij dus in hun gezag en betrouwbaarheid aangetast.’ Bavinck maakt in dit verband ook een directe verwijzing naar de eerste hoofdstukken van Genesis: ‘Als de Schrift kennelijk bedoelt, een verhaal als historie te geven, heeft de exegeet geen recht, ten believe van de historische critiek daarvan een mythe te maken.’

Opstanding van het lichaam

In het laatste Weerwoord van 2017 schreef ik: We zijn aan het einde van 2017 gekomen. Nog één dag, een zondag, en dan is het definitief voorbij. Het maakt allerlei gevoelens bij ons los. Met een zekere weemoedigheid kijken we terug, zeker als we aangrijpende dingen in ons persoonlijk leven meemaakten. We kijken ook vooruit, wat heeft de toekomst ons te brengen? Kunnen we meezingen: ‘Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw’?

NEE

Als christenen in de gereformeerde traditie hebben we onze reserves bij dit liedje. Het klinkt goedkoop als een geruststelling. We horen er iets in van: Maak je niet ongerust, alles komt goed. Daartegenover zouden we tegen elkaar willen zeggen dat we ons juist wel ongerust moeten maken. De grootste hinderpaal voor de zaligheid zijn nog niet eens onze zonden, maar onze valse rust. Tegenover deze valse rust is een indringende oproep op z'n plaats om elkaar wakker te schudden. Genade is geen goedkoop verhaaltje. De zaligheid komt ons niet aanwaaien, maar we worden alleen zalig in de weg van strijd en aanvechting, toewijding en overgave. Dus, niets geen

‘stil maar, wacht maar’. We moeten niet stilletjes afwachten, maar we moeten het koninkrijk der hemelen nemen met geweld.

Als we verder nadenken, komen er nog meer aarzelingen bij het indringende refrein dat alles nieuw wordt. We kunnen dit niet algemeen maken, omdat het heil een heel persoonlijke zaak is. Naast het blijde vooruitzicht op de zaligheid is er ook de huiveringwekkende keerzijde van de buitenste duisternis. De grote toekomst gaat door het oordeel en het gericht heen. Als dit verbleekt, verbleekt ook het wonder van de genade.

JA

En toch is er in dit lied ook iets dat wij in de gereformeerde traditie dreigen te vergeten, namelijk dat er inderdaad een geweldige toekomst wacht die ook het lichaam en de aarde omvat.

Momenteel verdiep ik mij in het spreken van de vroege kerk over de opstanding van het lichaam. Wat mij daarin opvalt, is dat men kon benadrukken dat het lichaam net zo belangrijk is als de ziel. God heeft het lichaam van Adam met Zijn eigen handen geboetseerd. Gods Zoon heeft het hele menselijk bestaan aangenomen, inclusief het lichaam, om ons hele bestaan te redden. De Herschepper dankt niet af wat de Schepper heeft gemaakt. Daarom zal God het lichaam van de gelovigen in groter luister tevoorschijn roepen.

Wat er allemaal gebeurd is in onze traditie weet ik ook niet goed, maar ik heb wel gemerkt dat catechisanten ophoorden als we gingen spreken over de opstanding van het lichaam en de redding van deze aarde. Als we daarover doorspraken, bleek dat we vaak de hemel als de eindbestemming van Gods kinderen zien, terwijl het ‘slechts’ de wachtkamer is. Daarmee is het zicht op Gods schepping verloren gegaan en laten we deze aarde ook gemakkelijk op z’n beloop. Ook de zaligheid zelf wordt op deze manier abstract en afstandelijk.

In moderne theologie ontbreekt veelal ook de lichamelijke opstanding. In het credo van de nationale synode ging het wel over Gods komende koninkrijk, maar zonder lichamelijke opstanding. Moderne theologen komen vaak niet verder dan dat ons aardse leven bij God wordt bewaard. Dan ontstaat de indruk dat we geleidelijk op weg zijn naar een betere toekomst. Dat lijkt wel de lijn van het liedje te zijn: ‘Stil maar, wacht maar, alles wordt nieuw, de hemel en de aarde, nu gaan de bloemen nog dood, nu gaat de zon nog onder, enz.’

Met de orthodoxe kerk van alle tijden verstaan we dat de lichamelijke opstanding een ingrijpen van God is. Er breekt een volstrekt nieuwe toekomst aan waarin sterfelijke lichamen vernieuwd worden tot onsterfelijkheid. Het gegeven dat er geen huwelijk meer zal zijn, is een aanwijzing voor een totaal nieuwe orde. En niet te vergeten: God zet ook het verleden recht. Alle onrecht in huwelijken, gezinnen, families, kerken, scholen en bedrijven zal uit de doofpot komen. Wat een toekomst voor slachtoffers en martelaren aan de ene kant en aan de andere kant, wat een oordeel over de onrechtvaardigen!

Nadat hij deze kwestie aan de orde heeft gesteld, belijdt Guido de Bres aan het einde van de Nederlandse Geloofsbelijdenis: ‘Daarom verwachten wij die grote dag met een groot verlangen.’

DUS

Gods genade is geen goedkope geruststelling en we hebben geen behoefte aan wiegeliëdjes die ons in slaap sussen. Maar als christenen in de gereformeerde traditie zouden we wel meer van het Bijbelse besef mogen hebben van de opstanding van het lichaam en de toekomst van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde waar eindelijk gerechtigheid zal zijn. Alleen zo wordt de dood overwonnen en is de christelijke hoop een levende realiteit.

GEESTELIJKE LESSEN VAN KENNETH MACGRAE (7)

Opnieuw luisteren we naar de geestelijke levenswijsheid die Kenneth MacRae (1912-1963) in zijn ambtelijke bediening opdeed, omdat we hierin iets proeven van de Schotse christocentrische affectieve spiritualiteit:

- I find it exceedingly easy to get out of touch with my Maker in the routine and heat of ecclesiastical business and debate.
- Got up early and worked before breakfast in the garden, and felt the better for it all day.
- She mentioned that one of the old divines had said, preaching at Catacol, that the time would come, although he would not see it, when people profaning the Sabbath would be as numerous on the hills as were the sheep then.
- I somehow find, whether it is a good sign or not, that the preaching of consolation is becoming sweeter to me now than preaching of warning (...) Instead I would be inclined to say that when there is a falling away in zeal and faithfulness there will be a turning away from the note of warning.
- Spent the day as a day of self-examination and improvement and must acknowledge that I felt the benefit of it. I have been led to see that the failure of my ministry is in large measure the outcome of my lack of faithfulness in my private dealings with my people, that is, in my pastoral visitation.
- For the most part the only religion they have is sheer Moderatism. To such a desolate region would it not be a great privilege to bring the Gospel (...) a preacher of the Gospel may come to this district, but what can he do when he cannot get a hearing?

Tot slot

Het nieuwe jaar is alweer enkele dagen oud. Hoe goed om te bedenken dat in de orde van Gods koninkrijk de dingen worden omgedraaid. Wie in Christus is, is alreeds een nieuwe schepping. Een christen is al in de toekomst binnengegaan en wordt in de toekomst binnentrokken. Dat maakt ons in het geloof niet ouder, maar we worden verjongd van dag tot dag, totdat eindelijk de eeuwige jeugd is aangebroken. Een schoon geheim om niet (alleen) uit het verleden te leven, maar uit het einde.

jullie W. van Vlastuin